

DOI Number: 10.30520/tjsosci.507721

TITUS BURCKHARDT: İSLAM SANATINA AŞK(IN)CI BİR BAKIŞ¹

TITUS BURCKHARDT: A TRANSCENDENTAL VIEW ON ISLAMIC ART

Süleyman SAZ²

Şenay ÖZGÜR YILDIZ³

ÖZET

Titus Burckhardt, 1908 yılında Floransa’da dünyaya gelen Alman asıllı İsviçreli bir sanat tarihçisi ve akademisyendir. Basel’e yerleşen aristokrat bir ailenin mensubu olarak kültür ve sanat çevrelerinin içinde yer almıştır. Heykeltıraş bir babanın ve ressam bir annenin çocuğu olması onu erken yaşlardan itibaren resim ve yontu çalışmalarına sevk etmiştir. Yirmili yaşlarında ilgi duyduğu doğu kültürü ve sanatları üzerine araştırmalar yapmak üzere Fas’a gitmiş ve uzun bir süre bu ülkede yaşamıştır. Bu tecrübe nihayetinde ihtida ile sonuçlanmıştır. İslâm kültür ve sanatını yakından tanıma imkanı bulan Burckhardt, sanatların özünde bulunan kadim ilkelerin vahiyle olan bağlantısını ortaya koymaya çalışmıştır. Elbette yalnızca Doğu ve İslam sanatlarına değil aynı zamanda Batı’nın geleneksel sanatlarının incelenmesine de önem veren yazar, çalışmalarının temelini kutsal sanat kavramını yerleştirmiştir. Sanata holistik bir bakış açısı olan yazar, eserlerinde kutsal ve aşkın olanın peşindedir. Kutsal olanı Gelenekselci Ekol çatısı altında arayan Burckhardt, ekolün diğer kurucuları olan René Guenon, Ananda K. Coomaraswamy ve Frithjof Schuon gibi önemli isimlerle fikir birliği içerisinde. Çalışmalarında sanatın evrensel ve aşkın yönüne vurgu yapan yazar, tüm geleneksel sanatların kutsal olanın mesajını iletildiğini savunmaktadır. Bu makalede Titus Burckhardt’ın, eserlerinde kutsal sanatı, özellikle İslâm sanatını aşk(in)ci bir bakışla nasıl tanımladığı ve ele aldığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Titus Burckhardt, Kutsal Sanat, İslam Sanatı, Gelenekselci Ekol

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Şenay ÖZGÜR YILDIZ tarafından danışmanlığı yapılan Süleyman SAZ’ın “Titus Burckhardt ve İslam Sanatı Yorumu” konu başlıklı doktora tez çalışmasından türetilmiş ve 24-25 Aralık 2018 tarihinde İstanbul’da düzenlenen Uluslararası Mühendislik ve Teknoloji Yönetimi Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

² Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Doktora Programı, s.saz@hotmail.com

³ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D, ozgursena@gmail.com

ABSTRACT

Titus Burckhardt, who was born in Florance in 1908, was a German Swiss art historian and academician. As a member of a patrician family of Basle, he took part in cultural and art circles. He was interested in sculpter and painting in early ages because of being the son of a sculptor father and an artist mother. He went to Morocco in his twenties to make researches on eastern culture and arts and lived there for a long time. Eventually as a result of that experience, he converted into Muslim. He tried to set forth the relationship between the revelation and the ancient arts. Of course, not only did he give importance to the Eastern and Islamic arts, but also the traditional Western arts and he placed the concept of sacred art at the center of his works. He intended to pursue the sacred and transcendent one in his works and he had a holistic point of view. Burckhardt searching the sacred one among the traditionalists was unanimous with René Guenon, Ananda K. Coomaraswamy and Frithjof Schuon who were the co-founders of Traditionalist School. Emphasizing the universal and transcendental sides of arts, he also defended that all the traditional arts conveyed the message of the sacred. This article will discuss how Titus Burckhardt held and explained the sacred art espacially the Islamic art in a transcendental way.

Key Words: Titus Burckhardt, Sacred Art, Islamic Art, Traditionalist School

GİRİŞ

Gelenekselci Ekol'ün kurucularından olan Titus Burckhardt'ın kutsal sanat ve özelde İslâm sanatı üzerine olan görüşlerinin ele alınacağı bu makalede onun sanata olan bakışının "aşk(ın)cı" yönü tartışılacaktır. Bu nedenle çalışmanın başlığında Burckhardt'ın tespitlerine bir çerçeve çizilerek onun, sanatı "aşk" ve "aşkın" pencerelerinden nasıl gördüğü konu edilecektir. Ortaya koyduğu eserlerden çıkardığımız sonuca göre Burckhardt, sanatı ve sanat eserini genel anlamda üç boyutlu bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Kullanmış olduğu bu yöntemin ilk boyutu kozmolojik boyuttur. Bu boyutta sanat eserinin kendi yapısı içerisinde kozmosla ve yakın çevresiyle olan ilişkileri değerlendirmeye alınmaktadır. Ardından teolojik boyut olarak tanımlayabileceğimiz aşamada yapıtın sahip olduğu tasvirlerin dini konuları ve kökeni irdelenir. Son olarak ki bu son aşama Burckhardt'ı başka pek çok sanat tarihçisinden farklı kılan yönüdür; yapıtın metafizik boyutuyla ele alınmasıdır. Bu değerlendirmede eserin sahip olduğu mistik mana entelektüel sezgi yoluyla kavranmaya çalışılır. Bu nedenledir ki Titus Burckhardt, mensubu olduğu ekolün görüşleri çerçevesinde sanatı "aşk(ın)cı" bir bakışla izaha çalışmaktadır.

1. Amaç

20. yüzyılın başında Avrupa'da René Guénon öncülüğünde ortaya çıkan ve aynı zamanda bir modernizm eleştirisi de yapan Gelenekselci Ekol'un önemli isimlerinden Titus Burckhardt'ın İslam Sanatı üzerine yaptığı değerlendirmelerin bir analizini yaparak İslam Sanatı üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlamaktır. Ortaya koyduğu farklı fikirlerle İslâm sanatı hakkında alışılmışın dışında yorumlar getiren Burckhardt'ın akademik çevrelerce daha yakından tanınması amaçlanmıştır. Bununla birlikte diğer ekol temsilcilerinin de eserlerinde ileri sürdükleri farklı fikirlerin akademi dünyasında başka çalışmalara konu edilmesi gerekliliğine dikkat çekilmek istenmiştir.

2. Kapsam

Titus Burckhardt geleneksel sanatlar, kozmoloji ve metafizik gibi farklı alanlarda eserler ortaya koymuş olan bir sanat tarihçisi ve düşünür olmakla birlikte çalışmamızın

kapsamını onun kutsal sanat ve özalde İslam Sanatı üzerine olan eserleri ve düşünceleri oluşturmaktadır. Bu çalışma sürdürdüğümüz doktora tez çalışmamızda şimdiye kadar elde ettiğimiz bulgularla sınırlıdır. Bunun yanı sıra Burckhardt'ın çok yönlü bir düşünür olması daha pek çok konuda ortaya koyduğu fikirlerin bu tür çalışmalara konu edilmesini ve tartışılmasını gerekli kılmaktadır.

3. Yöntem

Eleştirel ve karşılaştırmalı kaynak incelemesi çalışmamızda kullandığımız yöntemdir.

4. Titus Burckhardt'ın Hayatı ve Eserlerine Genel Bir Bakış

1908 yılında Floransa'da dünyaya gelen Titus Burckhardt Alman asıllı İsviçreli aristokrat bir ailenin mensubudur. Ailesinin kültür ve sanata verdiği önem onun da erken yaşlarda bu alana ilgi duymasını sağlamıştır. Pek çok önemli ismi barındıran bu aile sanat tarihi ve arkeoloji alanlarında da önemli isimler çıkarmıştır. Örneğin Ürdün'deki Petra Antik Kenti ve Mısır'da bulunan Ebū Simbel Tapınağı ilk kez bu aileye mensup Johann Ludwig Burckhardt (Şeyh İbrahim) (1784-1817) tarafından keşfedilmiştir. (Burckhardt, L. 2004:1) Yine Burckhardt, sanat tarihinin en önemli isimlerinden olan ve Batı literatüründe "sanat tarihinin babası" olarak tanımlanan Jacop Burckhardt'ın (1818-1897) yeğenidir. Ünlü heykeltıraş Carl Burckhardt'ın (1878-1923) ve ressam Sophia Hipp'in (1876-1942) Titus Burckhardt'ın ebeveynleri olması onun sanata duyduğu ilginin ailesiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. (The Essential, 2003: 1) Bu ilgi yirmili yaşlarda İslâm kültür ve sanatını tanıma maksatlı Fas tecrübesi ve ardından da ihtida ile sonuçlanmıştır. İhtida sonrası Sidi İbrahim ismini almış olsa da tüm yaşamı boyunca ilk ismi olan Titus Burckhardt'ı kullanmayı sürdürmüştür. Fez şehrine duymuş olduğu özel ilgi ve bu şehir üzerine yazmış olduğu eserler neticesinde 1972 yılında UNESCO tarafından Fez şehrini koruma planı çerçevesinde çalışmalara kültür danışmanı sıfatıyla katılması için davet edilmiştir. (Michon, 1992: 166) Ömrünün son yıllarında yaşadığı sağlık problemleri sonucunda 1984 yılında Lozan'da yaşamını yitirdi.

Burckhardt'ın çalışmalarını üç tematik başlık altında toparlamamız mümkündür. Bunlar;

İslâm Sanatı, Kültürü ve Maneviyatı ile ilgili olan eserleri,

- * Land am Rande der Zeit
- * İslâm Tasavvuf Doktrinine Giriş
- * Fez City of Islam
- * Moorish Culture in Spain
- * Marokko
- * İslâm Sanatı, Dil ve Anlam

Hristiyan Sanatı, Kültürü ve Maneviyatı ile ilgili olan eserleri,

- * Siena: City of the Virgin
- * Chartres and the Birth of the Cathedral
- * Von Wunderbaren Bücher
- * The Foundations of Christian Art

Geleneksel Bilimler, Kutsal Sanat ve Genel Kültür ile ilgili olan eserleri,

- * Schweizer Volkskunst Art Populaire Suisse
- * Tessin
- * Astroloji ve Simya
- * Mystical Astrology According to İbn 'Arabi

- * Alchemy Science of the Cosmos, Science of the Soul
- * Doğu'da ve Batı'da Kutsal Sanat Sanatın İlkeleri ve Yöntemleri
- * Vom Wesen Heiliger Kunst in den Weltreligionen
- * Der Wilde Westen
- * Science Moderne et Sagesse Traditionnelle
- * Aklın Aynası
- * Foundations of Oriental Art and Symbolism'dir.

Bu eserlerinin haricinde pek çok makale, editörlük ve yine editörlüğünü üstlendiği tıpkı basım çalışmaları mevcuttur. Hem doğu hem de batının geleneksel sanatlarının incelenmesi onun çalışmalarının temelini oluşturur. Doğu ve batı sanatlarını, mensubu olduğu ekol çerçevesinde hâlidî (*perennial*) bir bakış açısıyla ele almış ve bilme yollarından biri olarak da kabul edilen sezgici bir yolla vahyi merkeze alarak bu sanatlar üzerinde açıklamalarda bulunmuştur. Sanat, mimari, gelenek, astroloji ve simya, metafizik, kozmoloji, tasavvuf, sembolizm onun eserlerinde ele aldığı temel konu başlıklarıdır diyebiliriz.

5. Bulgular

Öncelikle bulgularımıza makalemiz için "aşk(ın)cı bir bakış" başlığını tercih etmemizde Titus Burckhardt'ın ortaya koymuş olduğu görüşlerin "aşk" ve "aşkın" ile olan münasebetlerini tespitle başlamak istiyoruz. İslâm sanatını yalnızca tarihselci bakış açısıyla kendinden önceki uygarlıkların etkilerini taşıyan bir sanat olarak görmeyen Burckhardt, böyle bir iddianın bu sanatın özünde bulunan orijinal birliğinin kavranamayışı ve ödünç aldığı tüm unsurlara kendi damgasını vurmuş olduğu gerçeğinin görmezden gelinmesi anlamına geleceğini ifade etmektedir (Burckhardt, 1994: 230). Prometeci bir anlayışı reddeden Burckhardt, sanatı birey ve zaman üstü olarak değerlendirerek, koşullara indirgeyerek izah etmeye çalışmanın sanatın doğasında taşıdığı evrensel ve birleştirici gücün görülmemesi ve anlaşılabilmesi sonucunu doğuracağı tespitini yapmaktadır (Burckhardt, 1994: 240). İslâm sanatçısının, yaptıklarını kendi ürünü olarak görmeyerek bu eserlerin evrensel güzelliği yansıtan ortak bir anlayışın sonucu ve kişi üstü olduğu bilinciyle hareket ettiğini belirten Burckhardt, bu sanat eserlerinin Tanrı'yı tanıma ve anlamada aracı olduğunu düşünmektedir (Burckhardt, 1994: 230,231). Sanat eserinin sahip olduğu bu evrensel güzelliğin aşk ve bilgi arasında etkin bir vasıtaya dönüştüğünü vurgulayan Burckhardt, temel hedefinin sonsuza ulaşmak olan "aşk"ın, Tanrı'yı bilmede aracı bir rol üstlendiği fikrini taşımaktadır (Burckhardt, 1994: 97,103). Ona göre sanat, İlahi Varlığın bir kanıtıdır (Burckhardt, 2017: 147).

Yukarıda değindiğimiz "aşk ve bilgi" meselesini açacak olursak, Burckhardt aşk ve bilginin kaynağının klasik teolojide belirtilen "Nous" tanımıyla karşılanan "kalp" olduğunu ve akıl (intellect) ile yargılayan aklın (reason) ya da gidimli (discursive) düşüncenin birbirinden farklı olarak intellect'in kalpte bulunan bu aşkın bilginin kavranmasında asıl rolü üstlendiğini öne sürmektedir (Burckhardt, 1982: 13). Eserlerinin tamamında akıl kavramını bu ayrımı gözeterek kullanan Burckhardt, "intellect" ile "reason" ın modern dönemde ayrıma tutulmaksızın "reason" ın baş rolü üstlendiğini, bu nedenle de pek çok şeyle birlikte sanatın da aşkın yönünün kavranmadığını iddia etmektedir. Yargılayan ve gidimli düşüncelerden oluşan akla (reason) uymayan her şeyin akıl dışı sayıldığını ifade eden Burckhardt, "Akıl dışı yoktur, akıl üstü vardır" (Burckhardt, 1994: 94) diyerek kavranamayan şeylerin ki

'intellect' ile kavranabileceği görüşündedir, yokmuş gibi kabul edildiğinin ve aşkın yönlerinin görmezden gelindiğinin altını çizmektedir. Akıl, us, hafıza, zikir, hatırlama, anma, yâd etme vb. kavramların her biri arasındaki ince farklılıklara eserlerinde dikkat çeken Burckhardt, bu bağlamda bir kalp ve akıl karşılaştırması da yapmaktadır. Ona göre kalp sonsuzluk karşısında bizim ne olduğumuzu belirtirken, akıl ne düşündüğünüzü belirtir. Kalbin varlık ile özdeşleşme noktası olduğu gibi keşfin de organı olduğunu belirten Burckhardt, kalbi güneşe benzeterek insanın sahip olduğu yetilerin kaynağı olduğuna dikkat çekmektedir (Burckhardt, 1982: 114-118). Bu nedenle Titus Burckhardt, sanatı tüm çalışmalarında kalbin kaynaklık ettiği 'intellect' aracılığı ile metafizik bir boyutta ele almaktadır diyebiliriz. Bu da onun sanata "aşk(ın)cı" bakışının nedenini açıklamaktadır.

Burckhardt, sanatları değerlendirirken meseleye holistik (bütüncül&kutsal) bir çerçeveden yaklaşmaktadır. Burada "holistik" kelimesini kasıtlı olarak kullandığımızı belirtmek isteriz. Zira "holistik" kelimesi etimolojik olarak aynı zamanda kutsal olanı da barındırmaktadır. (Skeat, 1888: 269) Bu açıdan Burckhardt da sanatı profan olan örnekler dışında kutsal bir edim olarak değerlendirmektedir.

Kutsal olanın aşkın olanla ilişkisini Tanrı'nın vahyi çerçevesinde ele alan Burckhardt, sanatı bu vahyi anlamada en etkin bir yol olarak değerlendirmektedir. Sanat, Tanrı'yı anlamamanın en iyi yollarından biridir görüşünü benimseyen Burckhardt, Coomaraswamy'nin " Sanatta zevk etme, doğrudan bir tecrübedir ve Tanrı'nın zevk edilmesi (anlaşılması veya hissedilmesi) ile aynı türdendir." (Coomaraswamy, 2014: 76) anlayışını çalışmalarının merkezine yerleştirmiştir. Bir sanatı kutsal yapan yalnızca kaynağının ya da konusunun dinî olması değildir diyen Burckhardt, kullandığı biçimsel dilin de aynı kaynaktan gelmesi gerektiğini, konusu dinî bile olsa bir sanatın kutsal sayılamayacağını Rönesans ve Barok sanatı örneklerini vererek savunmaktadır. Ona göre bu iki dönemin dini sanat tarzı ile profan sanatı arasında hiçbir fark yoktur. Dönemlerin dini sanatlarının ne konuları, ne taşıdığı duygular ne de ifade ettiği ruh durumu bu sanatlara kutsal sanat vasfı kazandırmaz iddiasındadır. (Burckhardt, 2017: 7). Bu nedendir ki her kutsal sanatın sembolizme dayanması gerekliliğinin altını çizerek bu semboller yoluyla biçim-üstü gerçekliklerin yansıtılabildiğini ileri sürmektedir (Burckhardt, 2017: 8,10). Sanatın, sembolizmin güzelliği sayesinde kutsal olan bir evren görüşü sunabilme yetisi olduğunu savunan Burckhardt, (Burckhardt, 2017: 58) aslında vahyin sembolik oluşu ile sanatın sembolik dili arasında doğrudan bir bağ kurmaktadır. Hem vahyin hem sanatın anlaşılmasında sembolik dilin bilinmesi gerekliliği üzerine duran Burckhardt, modern dönem insanının bu sembolik dili bilmediğinden ve simgesel düşünme yetisini yitirdiğinden yakınmaktadır (Burckhardt, 2008: xiii). Eserlerinde bu kaybın izdüşümlerini yansıtmaya çalışan Burckhardt, günümüzde "sanatın düşüşü" olarak tanımlanan soruna sanatın ve mimarinin tahribe uğrayarak yozlaşmasını, sanatın ilkesiz ve amaçsız bir hal almasını ve sanatın ve sanatçının sembolik dile yabancılaşmasını kaynak olarak göstermektedir (Burckhardt, 2017: 223,224). Özetle vahyin ve sanatın anlaşılması ve anlamlandırılabilmesi için sembolizm Burckhardt ve diğer ekol mensuplarının zaruri görülmektedir.

Buraya kadar genel anlamda Titus Burckhardt'ın sahip olduğu aşkın kutsal sanat görüşünü özetlemeye çalıştık. Şimdi özelde İslâm sanatı üzerine olan düşüncelerini ele almaya çalışacağız. Her şeyden önce yukarıda da belirttiğimiz üzere Burckhardt, Nasr'ın da tespitini yaptığı şekliyle İslâm sanatını kazara birbirine karışmış tarihsel etkiler olarak değil, İslamî vahyin ilkeleri ve formunun bir türevi olarak görür (Nasr, 2005:

Belirtilmemiş). Zaten Burckhardt tüm çalışmalarında vahye dayalı bir birlik fikrinin tüm kutsal sanatlarla yansıdığını belirterek kutsal olarak nitelenen sanat anlayışında tesadüfe yer olmadığını altını özellikle çizmektedir (Burckhardt, 2005: 90). Bu açıdan İslâm sanatı İslâm vahyinin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Hemen şunu belirtmeliyiz ki Kur'an'dan doğrudan bir İslâmî sanat formuna ulaşmak söz konusu değildir. Bu nedenle İslâm sanatına kolayca aktarılacak Kur'anî üslup diye bir şeyden bahs edemeyiz. Fakat bu sanata yansıyan bir ruh durumundan söz edilebilir (Burckhardt, 2005: 55,56). Sözü edilen bu ruh durumunun da en belirgin özelliği İslâm sanatının taşıdığı birlik fikridir. İslâm sanatındaki birlik kendini ahenkle ortaya koyar ve bu ahenk *a priori* olarak birliği doğurur diyebiliriz. Elbette bu noktada birlik fikri beraberinde pek çok soruyu da gündeme getirmektedir. Eğer İslâm sanatı bir birlik fikrine sahipse mevcut çeşitliliğin ve üslup farklılıklarının nedeni nedir sorusu ilk akla gelen sorulardandır. Bu soruya Burckhardt'ın cevabı İslâm sanatındaki bu üslup farklılıklarının "İslâmî" olma durumuna engel teşkil etmeyeceği, bu farklılıkların ancak belirli etnik çevrelerin ürünü olarak kabul edilebileceği, dolayısıyla bu çeşitliliğin içinde bir birlik fikri olduğu, "vahdette kesret, kesrette vahdet" temel düsturunun işlediği yönündedir (Burckhardt, 2005: 138). Somut örnekler ve mimari yapılar üzerinden İslâm sanatındaki mevcut üslup farklılıklarını değerlendirmeye alan Burckhardt, Kayrevan Ulucamii'nden Osmanlı camilerine, İsfahan Şah Mescidi'nden Tac Mahal'a farklı üslupların özünde "birlik" fikrinin yattığını "terkip" (*synthesis*) kavramı altında savunmaktadır (Burckhardt, 2005: 144-206). Bu terkinin oluşumunda etkili olan etnik farklılıkları da değerlendirmeye alan Burckhardt, Arap sanatı tanımlaması ile İslâm sanatı tanımlamasının ne tür bir ilişki içerisinde olduğunu tartışarak doğrudan İslâm sanatına Arap sanatı denilemeyeceğini, bununla birlikte pek çok Arap olan unsurun diğer etnik unsurlar gibi İslâm sanatının içinde bulunduğu tespitini yapmaktadır. Bu unsurları da İslâm sanatını zenginleştiren öğeler olarak kabul etmektedir. Türk sanatına ve sanatçısına ayrı bir yer vererek "*Türk'ün Arap'ın sahip olmadığı Allah vergisi bir plastik ya da heykeltıraşlık yeteneği vardır; onun eserleri daima her şeyi kuşatıcı bir kavramdan yola çıkar; bunlar âdeta bir tek bloktan yontulmuş gibidir.*" (Burckhardt, 2005: 55) diyerek Türk sanatının aşkın yönüne de göndermede bulunmaktadır. İslâm sanatının ontolojik kökeninde bulunan 'merkez' fikrine işaret eden Burckhardt, bu sanatın ortaya koyduğu eserlerin de hem 'merkez' hem 'birlik' fikrini taşıdığını, mimari ve süslemesine yön veren anlayışın da bu olduğunu çalışmalarında incelediği eserler üzerinden örneklendirmektedir. İslâm sanatının taşıdığı birlik fikrini de bu sanatın kadim köklerinde arayan Burckhardt, "*Unutmayalım ki İslâm yeniden başlangıca bir dönüş dinidir ve bu dönüş de kendisini her şeyi birliğe iade etme şeklinde izhar eder.*" (Burckhardt, 2005:75) diyerek İslâm sanatındaki tevhid anlayışını ortaya koymaya çalışmaktadır.

İslâm sanatının sahip olduğu en başat özelliklerden birinin de soyut bir sanat olması biçiminde tanımlayan Burckhardt, soyut İslâm sanatını da modern soyut sanattan ayırarak farkını şu şekilde belirtir. "*Modernler 'soyutlamalar'ında, bilinçaltından gelen akıldışı itkilere hep daha doğrudan, daha akışkan/değişken ve daha bireysel bir cevap ve karşılık bulurlar; buna karşılık Müslüman sanatçıya göre ise, soyut sanat bir kanunun ifadesidir ve mümkün olduğunca doğrudan biçimde Birliği çokluk içinde açığa vurur.*" (Burckhardt, 2017: 147). Birliğin çokluk içinde tezahürü sırasında soyut olan İslâm sanatının somut olan figürlerden uzak durmasını da "anikonizm" terimiyle açıklayan Burckhardt, figüratif sanatın İslâm sanatında bilindiğinin aksine yasak olmadığını, yalnızca ilkeler doğrultusunda bilinçli olarak tercih edilmediğini, yoksa

kendi makul sınırları içerisinde figürün pekâlâ İslâm sanatıyla bütünleşebileceği sonucuna varmaktadır (Burckhardt, 2005: 36). Mevcut sınırlamanın ve bu bilinçli figürden uzak durma eğiliminin yalnızca ulûhiyeti temsil eden suretlerle ilgili olduğunu belirten Burckhardt, bu tavrın kökeninde yatan Sami düşüncesini hatırlatarak kutsal sayılan tanrı heykellerinin herkesçe malum olduğunu fakat hem İslamiyet öncesi hem de sonrası Allah'a karşılık gelen bir tasvirin bulunmadığını "*Müslüman, Tanrı'nın nesnelleştirilmesini reddeder*" (Burckhardt, 2017: 145) diyerek özetlemektedir. Ayrıca literatürde arabesk olarak tanımlanmış hem geometrik hem de stilize bitki ve hayvan motiflerinin soyut olması da bu tavırla ilgilidir. Stilize edilmiş manzaraların hiç birinde insan yada hayvan resminin doğrudan bulunmaması İslâm sanatının anikonik geleneksel kökenine işaret eder (Burckhardt, 2005: 30). Burckhardt, bu durumu pek çok yerde İslâm sanatı taklitçi bir sanat değildir şeklinde izah eder. Bu nedenle İslâmî temsil sanatının natüralizmden daima uzak durduğu gerçeği açık bir vakıdır. Burckhardt, İslâm sanatında bütün artistik ifadeyi iki ana kutupta toplar. Bunlar ritim duygusu ve geometri ruhudur. Arabesk bu ritim duygusunun ve geometri ruhunun görsel planda en dolaysız ifadesidir denilebilir. İlahi birlik fikrini, arabesk süslemenin barındırdığı geometri, ritim ve ışık üçlüsü ile formüle eden Burckhardt, İslâm sanatının sahip olduğu bu ilahi birlik anlayışının sanatla olan ilişkisinde "hikmet" anlayışının yattığını sürekli olarak dile getirmektedir. İslâm sanatının hikmet ve zanaatın evliliğinden doğduğunun altını çizen Burckhardt, zanaat ve bilimi bünyesinde toplayan sanatın, hikmetle iş gördüğünü öne sürer (Burckhardt,1994:248).

SONUÇ

İslâm sanatının son yüzyıldan bu yana akademi çevrelerinde ele alınması, anlaşılması ve anlamlandırılması hususunda büyük katkılar sağlamıştır. Elbette bu sanat farklı bakış açılarıyla değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Farklı dünya görüşlerine sahip sanat tarihçilerinin ortaya koymuş oldukları emek ve çalışmalar, yüz yılın başında bir İslâm sanatından söz edilebilir mi sorusuna mukabil bugün bağımsız ve kabul görmüş bir akademik disiplinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Şüphesiz bu katkıyı sağlayan özellikle Batılı bilim insanlarının arasında Titus Burckhardt önemli bir yere sahiptir. Bugün basit bir literatür taramasında mutlak surette ismi karşımıza çıkan bu sanat tarihçisinin ülkemizde bağımsız bir çalışmaya konu edilmemiş olması, bizim de bu çalışmayı yapmamızda etkili olmuştur. Çok geniş bir perspektiften sanata bakan Burckhardt'ın aşkını ve metafiziksel yaklaşımı onu pek çok sanat tarihçisinden ayırmaktadır. Neticede deskriptif bir sanat tarihi anlayışından sıyrılan Burckhardt, sanatı esoterik ve metafiziksel yöntemlerle Gelenekselci Ekol'ün benimsediği doğrultuda ele almaktadır. Sanat tarihi disiplinine farklı bir yorum getiren Burckhardt, her ne kadar belirli çevrelerin eleştirilerine muhatap olsa da görüşlerinin orijinalliği ve etkisi göz ardı edilemeyecek kadar güçlüdür. Batılı diğer sanat tarihçilerinden farklı olarak ihtida etmiş olması ve tasavvufi çizgide görüşlerini geliştirmesi, İslâm sanatını dışarıdan değil içeriden bir bakış açısıyla değerlendirebilmesine olanak sağlamıştır. Batıda İslâm sanatının tanınmasına ciddi katkı sağlayan Burckhardt, İslâm sanat ve kültürünün doğru değerlendirilebilmesi için önyargılardan arınmışlığın gerekliliğine işaret ederek (Burckhardt, 1941: 5) bu önyargıların bir bölümünün kırılmasına da katkı sağlamıştır. Burckhardt'ın eserlerinden genel anlamda çıkardığımız sonucu özetleyecek olursak, her şeyden önce o, sanatı evrensel güzelliğin bir edimi olarak görmektedir. Bu edimin ortaya çıkış kaynağı olarak kalbi ve aşkı işaret eden Burckhardt, kalpten taşan bu aşk'ın, aşkın bilgiyi doğurduğunu, bu bilgi sayesinde de insanın Tanrı'yı bilme ve O'nu anlama

yetisine kavuştuğunu anlatma çabasındadır. Sanata holistik bir bakış açısı olduğunu belirttiğimiz Burckhardt'ın, çalışmalarında sıklıkla sanatın geçmiş ile bugünü birleştirici gücüne vurgu yaptığını da görmekteyiz. Makalemizi onun bir tespitiyle sonlandırmak istiyoruz. *"Sanat kadar hiçbir unsur bizim geçmiş kültürleri anlamamızda ve onlarla bağ kurmamızda daha doğrudan bir etkiye sahip olamaz"* (Burckhardt, 1999: s.9).

KAYNAKÇA

Burckhardt, Titus, (2005). İslam Sanatı, Dil ve Anlam, Çev. Turan Koç, Klasik Yayınları, İstanbul.

Burckhardt, Titus, (2017). Doğu'da ve Batı'da Kutsal Sanat, Sanatın İlkeleri ve Yöntemleri, Çev. Tahir Uluç, İnsan Yayınları, İstanbul.

Burckhardt, Titus, (1982). İslam Tasavvuf Doktrinine Giriş, Çev. Fahreddin Arslan, Ribat Yayınları, İstanbul.

Burckhardt, Titus, (1994). Aklın Aynası Geleneksel Bilim ve Kutsal Sanat Üzerine Denemeler, Çev. Volkan Ersoy, İnsan Yayınları, İstanbul.

Burckhardt, Titus, (1941). Land am Rande der Zeit, Urs Graf -Verlag, Basel.

Burckhardt, Titus, (1999). Moorish Culture in Spain , Translated by Alisa Jaffa and William Stoddart, , Fons Vitae, Louisville, Kentucky .

Burckhardt, Titus,(2008) Introduction to Sufi Doctrine, World Wisdom , Indiana.

Coomaraswamy, Ananda K., (2014). "Konuşma Temsili Mi Düşünce Temsili Mi?" Her İnsan Bir Sanatçıdır Geleneksel Sanat Felsefesi Okumaları. Ed. Brian Keeble, Çev. Tahir Uluç, İnsan Yayınları, İstanbul.ss.69-105.

Nasr, Seyyid Hüseyin, (2005) "Sunuş", İslâm Sanatı, Dil ve Anlam, Çev. Turan Koç, Klasik Yayınları, İstanbul. s. Belirtilmemiş.

Burckhardt,Leonhard,(2004).<http://www.hls-dhs-dss.ch/textes/f/F17075.php?topdf=1>, (Erişim, 21.02.2018).

The Essential Titus Burckhardt Reflections on Sacred Art and Civilizations,(2003) , (Ed. William Stoddart), World Wisdom , Indiana,s.1, http://www.stroux.org/Sophie_Hipp.htm patriz_f/stBu_f/ (Erişim 04.03.2017).

Michon, Jean-Louis,(1992), " Afterword", Burckhardt, Titus. Fez, City of Islam, Translated by William Stoddart, The Islamic Text Society, Cambridge.

Skeat, Walter W., (1888) An Etymological Dictionary of the English Language, Oxford, [Dijital Versiyonu].